

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Корзун Олени Вікторівни. «Науково-організаційні засади ведення сільськогосподарської дослідної справи України (1939–1945)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук зі спеціальності 07. 00. 07 – Історія науки й техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами

Сільське господарство є однією з умов існування людства, а дослідна справа – його прогресу. Проблема виникнення й розвитку дослідництва в сільському господарстві України має глибокі історичні корені. Усі етапи траєкторії становлення мережі сільськогосподарських дослідних установ віддзеркалюють взаємозв'язок аграрної науки з економічними, історично-політичними, соціальними умови та потребами терен України. Тому досвід ведення вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи в екстремальному середовищі збройного протистояння, зміни системи влади, ідеології та політичного ладу (1939–1945 рр.) має велике значення для вибору моделі ефективного господарювання для сьогодення та майбуття.

Дисертаційне дослідження О. В. Корзун актуальне, воно має важливе наукове і практичне значення і відповідає профілю спеціалізованої вченої ради.

Науковий пошук здійснено згідно загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукових тем: «Концептуальні та методологічні основи науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрної науки в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U002099), «Методологічні та організаційні засади управління системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U002103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність

Базуючись на змістовній, багатоаспектній фактологічній основі, дослідження дає змогу доповнити прогалини в історії ведення сільськогосподарської дослідної справи України (1939–1945), сприяє об'єктивному переосмисленню та узагальненню цінного досвіду для історії науки та сільського господарства.

Основні наукові положення дисертації обґрунтовані й відображені в висновках (с. 418 – 430). Зокрема зазначено, що досліджувана проблема лише фрагментарно відображена в історіографії. Авторка дисертації уникнула

політико-ідеологічних позицій методології та героїко-канонічної концепції трактування Другої світової війни, які вели попередників до відомих ідеологічних штампів. З'ясовано хронологічні етапи організації, динаміку видавничої діяльності, фінансування, недоліки організаційної структури та особливості ведення сільськогосподарської дослідної справи України на тлі суспільно-політичних, військових та соціально-економічних процесів 1939–1945 рр. Доведено, що науково-дослідні установи аграрного спрямування, які функціонували на території українських земель, не мали єдиного координаційного центру і в науково-методичному розумінні були розрізнені. Висвітлено особливості евакуаційної кампанії інституцій аграрного спрямування, зокрема – швидкі темпи передислокації; відсутність загального плану евакуації; недосконала організація переміщення племінних тварин; розпорошеність сільськогосподарських науково-дослідних установ між різними регіонами Радянського Союзу; свідоме руйнування та знищення залишених наукових ресурсів тощо. Охарактеризовано інтеграційні процеси між природничими та аграрними науковими інституціями й основні центри передислокації українських науково-дослідних установ в тил. Олюднено науковий доробок дослідників на окупованій та евакуйованій території. Звернуто увагу на апробацію німецьких сортів сільськогосподарських рослин, препаратів та методик боротьби зі шкідниками та захворюваннями. Висвітлено головні напрями діяльності вітчизняних сільськогосподарських науково-дослідних установ після повернення радянської влади на територію УРСР тощо.

Загалом наукові положення дисертаційного дослідження й висновки достатньо обґрунтовані, вірогідні і відповідають поставленим завданням. Робота характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Для цього авторка проаналізувала 837 джерел, наукових праць, періодичних видань тощо.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим в українській історіографії комплексним дослідженням, у якому всебічно висвітлюється розвиток науково-організаційних засад ведення сільськогосподарської дослідної справи України впродовж 1939–1945 рр. Розроблено і запропоновано періодизацію організаційного та наукового складників ведення вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи через призму особливостей історичного розвитку українських земель. Охарактеризовано змістовні особливості процесу формування наукового дискурсу з проблематики розвитку аграрної науки України періоду Другої світової війни. З'ясовано організаційну структуру сільськогосподарської дослідної справи за часів німецької та румунської окупації, місце в ній українських галузевих науково-дослідних інституцій, визначено роль

німецьких науково-методичних координаційних центрів в організації аграрного експериментаторства на українських землях. Проаналізовано історію формування та впровадження наукових досягнень у різних галузях аграрної науки. Простежено специфіку шляхів консолідації вітчизняного наукового співтовариства щодо налагодження наукового забезпечення сільського господарства в екстремальних умовах німецько-радянської війни, доведено тезу про неперервність розвитку вітчизняної аграрної наукової думки в цей період. Сформовано авторське бачення функціональності механізмів взаємодії сільськогосподарської дослідної справи, держави та суспільного простору протягом 1939–1945 рр. крізь призму розвитку аграрної науки.

За матеріалами дослідження опубліковано 49 наукових праць: 1 індивідуальна монографія, 1 стаття в колективній монографії у видавництві категорії С за класифікацією SENSE; 24 статті, з яких 20 – у наукових фахових виданнях України, 4 – в іноземних наукових виданнях або тих, що включені до міжнародних науково метричних баз; 22 публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій, читань, круглих столів, 1 – що додатково відображає наукові результати дисертації.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність

Зміст роботи відповідає темі дисертації. Обґрунтовано актуальність, новизну і практичне значення роботи, чітко визначено його мету, завдання та методологічні основи. Кваліфіковано викладено й обґрунтовано методи проведення науково-історичного аналізу. Структура та обсяг дисертації підпорядковані меті та дослідницьким завданням, зорієнтовані на комплексне розкриття взаємопов'язаних аспектів, цілісність яких зумовлена предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що містить 837 найменувань, 17 додатків. Повний обсяг дисертації становить 552 сторінки, основний текст роботи викладено на 407 сторінках.

У вступі розкрито актуальність дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, обґрунтовано мету та сформульовано завдання, визначено об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі, розкрито методологічну основу дослідження, показано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, апробацію результатів дисертації, наявність публікацій за темою дослідження та структурою роботи. Опрацювавши достатню джерельну базу, дисертантка чітко визначила науковий апарат дослідження. Відповідно до поставлених завдань, розкрила наукову новизну, окреслила практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ присвячено історіографічному аналізу літератури, висвітленню джерельної бази та методології дисертаційного дослідження. У другому розділі «Розвиток аграрного дослідництва в УРСР напередодні німецько-радянської війни» реконструйовано процес функціонування

організаційної структури сільськогосподарської дослідної справи у 1939–1941 рр. та проаналізовано наукові здобутки учених-аграріїв із різних напрямів дослідництва з урахуванням суспільно-політичних та соціально-економічних чинників початку Другої світової війни. У четвертому розділі «Наукове забезпечення сільського господарства в умовах окупаційної влади» проаналізовано особливості ведення сільськогосподарської дослідної справи на українських землях, окупованих німецькими та румунськими військами. Внесок сільськогосподарських науково-дослідних установ у відбудовчий та виробничий процеси УРСР упродовж 1943-1945 рр. у здобутки аграрного наукового співтовариства УРСР після повернення радянської влади на українські землі під час Другої світової війни проаналізовано у п'ятому розділі.

Можна констатувати, що робота має характер завершеної праці з історії науки і техніки.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації, зауваження та дискусійні проблеми

Зміст автореферату повністю розкриває основні положення і результати дисертації, які достовірні, мають наукову новизну і відповідають вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України.

Загалом на фоні позитивної оцінки дисертаційної роботи О. В. Корзун, повноти методологічної та теоретичної основи дослідження і актуальності варто зазначити, що проаналізоване дисертаційне дослідження, містить деякі дискусійні положення та зауваження, які мають характер рекомендацій, а саме:

по-перше, мета, завдання та зміст роботи відповідають її назві: **«Науково-організаційні засади ведення сільськогосподарської дослідної справи України» (1939–1945)». Слід зазначити, що лексему ведення традиційно використовують для термінологічної галузі документознавства, методичних рекомендацій та інструкцій, зокрема – ведення нотаріального діловодства, трудових книжок, бухгалтерського обліку, медичної документації, інформаційної війни, особистого селянського господарства тощо. Для наукової сфери точнішою була б назва дисертації: **«Науково-організаційні засади діяльності сільськогосподарських дослідних установ України (1939–1945)»;****

по-друге, до спеціальних історичних методів авторкою дисертації віднесено методи ретроспекції та періодизації (с. 33, 81) однак перший – використовують в кліматології, еволюційних вченнях та ін., а другий – в ембріології, палеонтології та ін.; у процесі класифікації джерельної бази виділено такі групи: 1) неопубліковані документи..., 2) збірники опублікованих документів..., 3) наукові праці вчених..., 4) біо-, бібліографічні покажчики, 5) енциклопедичні та довідкові видання, 6) мемуарна література, 7) періодика воєнного періоду. Під час перегляду списку літератури помічено джерела, які належать до 8 групи – **навчальна**

література, а саме – тексти лекцій (джерело №22), навчальні посібники (128, 330, 460, 504), підручник (370), практичний словник видавництва «Радянська школа» (649);

по-третє, виявлено кілька випадків дублювання, зокрема: «За основними результатами дисертаційного дослідження опубліковано 49 наукових праць: 1 індивідуальна монографія, 1 стаття в колективній монографії у видавництві категорії С за класифікацією SENSE» (с. 38) та «За результатами проведеного дослідження опубліковано 49 наукових праць, серед яких 1 індивідуальна монографія, 1 стаття в колективній монографії у видавництві категорії С за класифікацією SENSE» (с. 58); або «Згідно із Постановою РНК УРСР від 13 лютого 1941 р. формувалось Організаційне бюро Української філії ВАСГНІЛ в складі 10 чол. на чолі з М.О. Ольшанським...» (с. 115) та «Згідно із Постановою РНК та ЦК КП(б)У №145 від 31 січня 1941 р створюється Українська філія ВАСГНІЛ та затверджується її керівний орган – Оргбюро (10 осіб, очільник М.О. Ольшанський)...» (с. 151); дублювання думок в одному абзаці «Замінив С.М. Соколова на посаді директора Українського науково-дослідного інституту (далі УНДІ) зернового господарства ім. В.В. Куйбишева (м. Дніпропетровськ) А.І. Задонцев» (с. 162) та нижче «замінено керівника...в УНДІ зернового господарства з С.Б. Соколова на А.І. Задонцева» (с. 162);

по-четверте, у висновку до підрозділу 3.1 виявлено надмірну деталізацію – тут зазначено навіть рік створення Інституту механізації та електрифікації сільського господарства (с. 172), натомість висновкам необхідно надавати узагальнюючого характеру, виділяти особливості, тенденції, закономірності явища, події чи процесу. З'ясовуючи наукову новизну одержаних результатів, було зазначено: «доведено генеруючий вплив здобутків науково-дослідних установ профільного спрямування, окремих учених-аграріїв на компоненти еволюції аграрної науки УРСР» (с. 34). Однак у науковому тлумаченні поняття *еволюція* закладено його особливість – тривалий, поступовий розвиток. Натомість хронологічні межі дисертаційного дослідження складають лише 7 років, а короткочасні зміни у діяльності сільськогосподарських дослідних установ України ближчі до стрибокподібного шляху розвитку;

по-п'яте, допущено неточності у хімічних назвах: «Це досягалось шляхом обробки рослини мутагенною колхіциною, особливим отрутним препаратом...» (с. 236). Мутаген *колхіцин* – алкалоїд, який утворює рослина *Пізньоцвіт (Colchicum)*, або *зимовник* (цвіте пізно восени), або *син поперед батька* (плоди дає весною, ще до цвітіння); використано застаріле поняття Велика Вітчизняна війна (с. 41); та поняття не за змістом «Цей напрямок не тільки отримував найбільше фінансування» (с. 227) – словом *напрямок* позначають лінію розміщення, а для характеристики наукових течій вживають лексему *напрямок*; недоречно застосовано активний і пасивний стани «акценти робились» (с. 42) – потрібно *акценти зроблено*; «нові підходи окреслились» (с. 46) – потрібно *нові підходи окреслено*; «репрезентація

проблеми подавалася...» (с. 40) – варто *проблему подано*; «*В напрямі дослідження, що репрезентував тваринницьку галузь»* (с. 142) – потрібно в напрямі дослідження *репрезентовано*; використано стилістику російської мови «*більш розширено»* (с. 42) – необхідно *ширше*; «*більш широкий»* (с. 228) – потрібно *шириший*; «*і по інших регіонах Радянського Союзу»* (с. 160) – потрібно в інших регіонах...; нечітко висловлено думки: «*Розглянуто еволюцію наукової думки для потреб тваринництва, ґрунтознавства, меліорації.»* (с. 48) – очевидно мова йде про еволюцію наукової думки в галузі тваринництва...; «*Про це говорить наявність низки наукових інституцій...»* (с. 240) – Хто говорить? Потрібно «*Низка наукових інструкцій є свідченням...»*, допущено помилку при наборі тексту: «*політика автаркії (від грец. «самодостатній»)*» (с. 219) – «*політика автаркії (від гр. «самодостатній»)*». Певні огріхи було помічено на с. 334, 374, 402, 425, 428 та ін.;

по-шосте, у дискусії авторці слід уточнити висловлену думку: «*...колекція карликових прищеп, зібраних з різних районів СРСР та з-за кордону»* (с. 137) – прищеп, чи підщеп?

У подальшому студіюванні слід використати роботи: О. Гончаренко, О. Пильтяй «*Ґрунтознавчі дослідження Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства (м. Київ) у 1935-1940 рр.»*; О. Гончаренко, О. Пильтяй «*Науково-дослідні роботи з ґрунтово-агрохімічного дослідження бурякових машинно-тракторних станцій та їх колгоспів (1934-1937 рр. ХХ ст.)»*; О. М. Гончаренко «*Сільськогосподарська освіта в Райхскомісаріаті «Україна»: до питання про відновлення діяльності навчальних закладів та спроби підготовки кваліфікованих фахівців (1941–1944 рр.)*» та ін. Натомість матеріали автореферату О. М. Пильтяй «*Розвиток дослідної справи в агроґрунтознавстві України (30-ті роки ХХ ст.)»* в дисертаційному дослідженні представлено за №509. Робота має значний пізнавальний та виховний потенціал. Слід вибрати із повного тексту дисертації найяскравіші сторінки розвитку сільськогосподарської науки в період окупації та її взаємозв'язків з політикою, географією, особливостями довгострокового планування, використання людських ресурсів, моральними засадами тощо і видати науково-популярну книгу. Книга буде актуальною для розуміння сценаріїв, наслідків діяльності й поведінки окупаційних режимів сьогодні та в майбутньому.

Однак, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації О. В. Корзун. Здобувачка продемонструвала творчий підхід у виборі методологічного інструментарію дослідження, застосуванні ключових положень сучасних фундаментальних теоретичних розробок про природу історичного пізнання, соціальні аспекти історії науки, її норми і цінності, етику вченого та його відповідальність перед суспільством, творчу наполегливість дослідника і наукову інтуїцію.

**Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність
встановленим вимогам Міністерства освіти і науки**

Дисертація є самостійним і завершеним дослідженням актуальної теми, достовірність її положень та висновків підтверджена аналізом та використанням широкого кола документальних джерел. У рамках свого дослідження дисертантка уперше у вітчизняній історії провела комплексний аналіз науково-організаційних засад ведення сільськогосподарської дослідної справи України в 1939–1945 рр.

Загальні висновки дисертації відповідають меті та науковим завданням, які визначені дослідницею. Положення дисертації, її фактичний матеріал та висновки мають не лише теоретичне, а й практичне значення. За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертаційна робота Корзун Олени Вікторівни «Науково-організаційні засади ведення сільськогосподарської дослідної справи України (1939–1945)», відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (назва постанови зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ України № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 943 від 20 листопада 2019 р.), паспорту спеціальності – Історія науки й техніки, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук зі спеціальності 07.00.07. – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор кафедри біології з методикою навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

Куйбіда Віктор Віталійович

ПІДПИС Куйбіди В.В.
Засвідчую:
Нач. ВК [підпис]